

היום נלמד בעזרת ה'

עבודה זרה דף מז

בעי ריש לקיש המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה: אם השתחוה לעץ דקל כשהוא מחובר, האם מותר להשתמש בלולב כדי לקיים מצות נטילת לולב.

באילן שנטעו מתחלה לכך, לא תיבעי לך: אם נטעו מתחילה לצורך עבודה זרה, כולם מודים שאפילו להדיוט אסור, וכל שכן למצווה.

כי תיבעי לך באילן שנטעו ולבסוף עבדו: כל הספק הוא רק באילן שבתחילה נטעו בסתם, ואחרי כן עבדו, ולפי רבנן שסוברים שהוא מותר בהנאה להדיוט, לכך מסתפק ריש לקיש האם למצות לולב הוא כשר, אבל לפי דעת רבי יוסי בר יהודה אין להסתפק כלל, שהרי אפילו להדיוט אסור. וצדדי הספק הם, האם כמו שהוא מאוס לקרבן כך הוא מאוס למצוה, שהרי גם קיום המצוה הוא כצורך גבוה. או שאין דומה צורך קרבן לצורך מצוה.

כי אתא רב דימי, אמר באשירה וביטלה קא מיבעיא ליה: רב דימי העמיד את הספק באשירה שנאסרה אף להדיוט, ואחרי כן ביטלה הגוי כדן, שעכשיו היא מותרת להדיוט, אלא שריש לקיש הסתפק, האם יש דין 'דחוי' לגבי המצוות, דהיינו שכיון שבתחילה היה הלולב פסול, אפילו שעכשיו כבר אינו אסור, כיון שהעבודה זרה התבטלה, על כל פנים כיון שנדחה שוב אינו יכול להיות כשר. או שאין דין 'דחוי' לגבי המצוות, אלא רק לגבי קרבן נאמר דין דחוי.

תפשוט ליה מדתנן, כיסהו ונתגלה, פטור מלכסות: אפשר לפשוט את הספק מהמשנה שמביאה שכששוחט חיה או עוף יש דין לכסות את דם השחיטה בעפר. ואם כיסה את הדם אפילו שאחרי כן התגלה הדם, אין צריך לקיים שוב מצות כיסוי. אבל אם הרוח כיסתה את הדם ולא הוא, ושוב חזר הדם ונתגלה, יש לו עכשיו לקיים המצוה ולכסות הדם. אבל כל זמן שהוא מכוסה אין צריך לגלותו כדי לכסות.

והוינן בה, כי חזר ונתגלה מאי הוי הואיל ואידחי אידחי: והוקשה בבית מדרש, מדוע אם כיסהו הרוח ושוב נתגלה חייב לכסות והרי כבר מצות כיסוי נדחתה.

ואמר רב פפא: ולמד מכאן רב פפא שבאמת לא אומרים לגבי מצוות שכיון שנדחתה המצוה שוב אין צריך לקיימה, אלא דין דיחוי נאמר רק לגבי קרבן ולא לגבי מצוות.

ומתריצין: אכן, רב פפא הוכיח משם ש"אין דיחוי אצל מצות" וממסקנתו זו יוצא "חומרא" שעדיין מחויב לכסות, אך כאן, אם נאמר "אין דיחוי אצל מצות", תצא מכך "קולא", שהלולב מותר, ובאופן הזה לא היה ברור לו לריש לקיש, ולכן לא פשט מהמשנה ההיא.

דרב פפא גופיה איבעיא ליה: ריש לקיש הסתפק בגוף דברי רב פפא, האם תמיד אומרים שאין דיחוי אצל מצוות בין אם יוצא מזה קולא בין אם יוצא מזה חומרא, או שכיון שהתנא מסופק בדין זה אם נאמר דיחוי לגבי מצוות, לכך סבר שיש להחמיר ולעשות את המצווה אף שנדחתה, אם אם בגלל הדיחוי יצא קולא, שעכשיו לא יקיים מצות נטילת לולב, בזה לא אומרים שכיון שהמצוה נדחתה, שוב לא יקיימה.

תיקו: הספק לא נפשט.

בעי רב פפא: אם אדם השתחוה לבהמה, האם הצמר כשר לעשות ממנו חוטי תכלת, או לא.

קושיא: תכלת דמאי: לאיזה צורך רוצה להשתמש בתכלת, אם כוונתו לעשות מהתכלת בגדי כהונה, לצורך העבודה בבית המקדש, אם כן ספיקו בכלל הספק של רמי בר חמא אם מכשירי קרבן נחשבים כקרבן ונדחים או לא. וכן אם כיון שהצמר השתנה על ידי צביעתו מ'צמר' ל'תכלת' אולי השינוי מוציאו מאיסורו. ואם כוונתו לעשות מהתכלת לחוטי הציצית, הרי ספיקו נכלל בספק של ריש לקיש האם יש דיחוי לגבי מצוות גם כן ואם הלולב שהיה באשירה ואחרי נתבטל האשירה, אם הוא כשר לנטילה, או שנאמר רק לגבי קרבן.

תירוץ: אין הכי נמי, דלא הוה למיבעי ליה: הגמרא מתרצת שבאמת אין בספק זה שום חידוש, אלא כיון שיש בבהמה דברים נוספים שאפשר להסתפק בהם וכדלהלן, לכך הבאנו ספק זה.

צמרה מהו לתכלת, קרניה מהו לחצוצרות: האם מותר להשתמש בקרנים לצורך כלי שיר שהיו הלויים שרים על הדוכן בבית המקדש, בהקרבת קרבנות. וכן האם מותר להשתמש בשוקיה לצורך עשיית חלילים, ובבני מעיה לצורך עשיית כלי נגינה. וכל הספק הוא רק לפי מי שאומר שעיקר שירת הלויים היא בפה, שאם עיקר שירת הלויים בכלי אם כן הספק בכלל הספק אם לצורך מכשירי קרבן נאמר דין 'דיחוי'.

צדדי הספק: בסומי קלא בעלמא הוא ומייתנין: ויסוד הספק הוא האם כיון שכלי הנגינה הם רק משפרים את השיר, לכן אפשר להשתמש באיברי הבהמה שהשתחוו לה, כיון שאינם שייכים כל כך לצורך הקרבן. או שבכל זאת הם מאוסים לגבוה, ודינם חמור מלולב שהוא לצורך מצוה, ופסולים.

תיקו: הספק לא נפשט.

בעי רבה המשתחוה למעין מימיו מהו לנסכים: אם השתחוה למים שבמעין כיון שהם מחוברים אין נאסרים להדיוט, ונסתפק אם הם מותרים לצורך ניסוך המים בבית המקדש.

קושיא: מאי קא מיבעיא ליה: מה יסוד הספק, שהרי אין לומר שהספק האם מתכוין להשתחוות לגוף המים או שמתכוין להשתחוות לדמות שלו שנשקפת על פני המים, שהרי אם כן רבה יכל להסתפק כן גם במים שבספל שהם תלושים ולא במי מעין.

תירוץ: לעולם למיא קא סגיד והכי קא מבעיא: באמת פשוט לו לרבה שכוונתו להשתחוות למים עצמם, ויסוד הספק הוא כיון שהמעין זורם, האם התכוין להשתחוות למים שלפניו ועכשיו הם כבר המשיכו לזרום ואינם לפניו, או שכוונתו לעבוד לכל המעין גם למים שעתידים לבוא, והם אסורים לנסכים.

קושיא: ומי מיתסרי: האם כשהשתחוה לזרם הנהר, המים נאסרים, והרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ולכך אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדק שמים של רבים אין נאסרים כשנעבדו.

תירוץ: לא צריכא דקא נבעי מארעיה: שבאמת בסתם מעיין אין המים נאסרים, אך כאן מדובר שהם נובעים מאדמתו של המשתחוה, שכיון שהם שלו, יש לומר שנאסרים.

משנה: מי שהיה כותל ביתו משמש גם כקיר בית של ע"ז (= שהבית עצמו נעבד), ונפל הכותל, אסור לו לבנותו, משום שע"י כך הוא גם בונה קיר לע"ז ומהנה בזה את הע"ז.

כיצד יעשה? מרחיק ד' אמות מרשות הע"ז לתוך השטח שלו, ובונה בתוך השטח שלו את הכותל.

היה שלו ושל עבודת כוכבים: ואם היה הכותל שלו ושל הע"ז בשותפות (= שמקום עובי הכותל חציו שייך לו וחציו של הע"ז), אותו חלק של הע"ז לא עולה לו בכניסת ד' אמות, והוא צריך להרחיק משם והלאה לתוך שלו ד' אמות, ושם יבנה את הכותל. (= כגון שעובי הכותל שתי אמות, עליו לכנוס לתוך שלו רק ג' אמות, לפי שאמה אחת מעובי הכותל שייכת לו).

אבניו עציו ועפרו: לדעת חכמים - אבניו ועציו ועפריו של הכותל כולל חלקו של היהודי מטמאים כשרץ, שנאמר לגבי ע"ז "שִׁקָץ תִּשְׁקָצְנוּ", "שקץ" מל' שרץ, ושרץ מטמא במגע ולא במשא. ולדעת רבי עקיבא - מטמאים במשא כנדה, שנאמר לגבי ע"ז "תִּזְרֹם כְּמוֹ דָּוָה צֶא תֹאמַר לוֹ", "דוה" היא נדה, ונדה מטמאה במשא, כלומר שאם היו עשרה כלים אחד על השני והיא ישבה על הכלי העליון, כל הכלים שתחת הכלי העליון טמאים למרות שהיא לא נגעה בהם, כיון שהם נשאו אותה.

נמרא: קושיא: והא קא מרווח לעבודת כוכבים: והרי בזה שהוא מכניס את הכותל לתוך שלו ד' אמות, הוא מרחיב את השטח של הע"ז.

תירוץ: א"ר חנינא מסורא: הוא עושה את אותם ד' אמות בית הכסא (= ששם הוא פונה לצרכיו).

קושיא: והא בעי צניעותא: והרי צריך שבית הכסא יהיה מקום צנוע, ואמרנו במשנה שאסור לו לבנות שם כותל (= כלומר לאחר שהוא הרחיק לתוך שלו ד' אמות נשאר מקום פנוי ששם הוא עושה את צרכיו, ואסור לו לבנות כותל שיסתיר אותו מאנשי הע"ז, כי בכך הוא מרחיב את השטח של הע"ז), וא"כ איך הוא יעשה את צרכיו ללא כותל שמסתיר אותו.

תירוץ: דעבד ליה בית הכסא דלילה: הוא עושה שם בית הכסא שנפנים בו רק בלילה.

קושיא: והא אמר מר איזהו צנוע? זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום, כלומר שגם בלילה צריך צניעות.

ואע"ג דאוקימנא בכדרך, מיהו צניעותא בעי למעבד: ולמרות שבמס' ברכות אמרה הגמ' שאין הכוונה שהעושה צרכיו בלילה צריך להתרחק כמו שמתרחק ביום, אלא הכוונה שצריך להתפנות בלילה בצניעות כדרך שמתפנה ביום, בכל זאת אנו רואים שגם בלילה צריך להתפנות בצניעות. וא"כ קשה שגם אם הוא יעשה שם את צרכיו רק בלילה אין זו צניעות, שהרי בני עבודת כוכבים רואים אותו.

תירוץ: דעבד ליה לתינוקות: הוא עושה שם בית הכסא לתינוקות שאינם צריכים להתנהג בצניעות. א"נ דגדיר ליה בהיזמי והינני: או שהוא עושה שם גדר מקוצים וברקנים, ובכך גם יש לו צניעות וגם בני הע"ז לא יכלו להשתמש שם מחמת הקוצים.

משנה: שלשה בתים הן לעניין ביטול ע"ז.

1. בית שבנאו מתחלה לעבודת כוכבים הרי זה אסור: בית שתחילת בניינו לע"ז, והם עובדים את הבית עצמו, הרי הבית אסור בהנאה, לפי שכל הבית הוא ע"ז. ואם הגוי בנה אותו, אסור עד שיבטל אותו או עד שינתץ קצת מהבית, ואם הוא של ישראל אסור לעולם, ולא יועיל שיבטלו או שינתץ אותו.

2. סידו וכיידו לעבודת כוכבים וחדש, נוטל מה שחידש: אם הבית היה בנוי לצורך מגורי אדם, ואח"כ הקצה אותו לע"ז וטח אותו בטיט ועשה בו ציורים לע"ז, או שחידש בבית משהו לצורך ע"ז, אם בא ישראל לבטלו נוטל מה שחידש (= שמקלף את הטיח והציורים או שנוטל את מה שחידש בבית) והבית מותר. ואף

שהגוי לא ביטל את מה שהוסיף, הבית מותר כיון שהסיר את מה שהוסיף, אבל מה שקילף ונטל אסור לעולם. ויבואר בגמ' שמדובר שהבית לא נעבד מעולם, אבל אם העכו"ם השתחוה לבית נאסר כל הבית ועל העכו"ם לבטלו, ואם השתחוה לו ישראל הבית אסור לעולם..

3. הכניס לתוכה עבודת כוכבים והוציאה, הרי זה מותר: אם הכניס ע"ז לתוך הבית, אבל לא התכוון לעבוד את הבית עצמו, וגם לא הקצה אותו לתשמיש ע"ז, אלא הכניס לתוכו ע"ז באופן זמני, ברגע שהוציא את הע"ז הבית מותר.

גמרא: אמר רב, המשתחוה לבית אסרו. אלמא קסבר תלוש ולבסוף חברו כתלוש דמי: משמע שרב סובר שאבני בית תלושים ואח"כ בנה אותם וחיברם בקרקע ועשה מהם בית נחשבים כתלושים, ולכן הוא יכול לאוסרם (אבל אם הם נחשבים למחובר אינו יכול לאוסרם, לפי שאי אפשר לאסור מחובר).

קושיא: והאנן בנאו תנן: והרי משנתנו אמרה 'בית שבנאו מתחילה לעבודת כוכבים הרי זה אסור', משמע שרק אם בנה אותו לשם ע"ז נאסר ולא אם השתחוה לבית בנוי.

תירוץ: בנאו אע"פ שלא השתחוה לו, השתחוה אע"פ שלא בנאו: המשנה אמרה 'בית שבנאו' כדי לחדש לנו שאפילו אם רק בנה אותו לע"ז ועדיין לא השתחוה לבית נאסר, אבל גם אם השתחוה לבית בנוי הבית נאסר.

קושיא: א"ה הני שלשה? ארבעה הוו! א"כ מדוע אמרה המשנה 'שלשה בתים הם?' והרי יש גם בית רביעי, והוא שהמשתחוה לבית בנוי נאסר.

תירוץ: כיון שהמשנה הביאה את דין הבתים לעניין ביטול, הרי שבנה והשתחוה הם דבר אחד. כלומר בין בנה בית לע"ז ובין השתחוה לבית בנוי, הבית כולו אסור, ואם הוא של גוי צריך הגוי לבטלו, ואם הוא של ישראל אין לו ביטול לעולם, נמצא שלגבי בנה בית וכן לגבי השתחוה לבית יש דין אחד לעניין ביטול.

משנה: שלש אנבים הן לעניין ביטול ע"ז.

1. אבן שחצבה מתחלה מן ההר לצורך 'בימוס', דהיינו שהיא תשמש למושב ע"ז עליה, ועובדים את הבימוס כמו הע"ז עצמה, הרי זו אסורה ואפילו אם לא העמיד

עליה את הע"ז. ואם גוי חצבה צריך הגוי לבטלה ולחסר ממנה מעט עד שתיפגם, ואם ישראל חצבה כדי להעמיד עליה ע"ז הרי היא אסורה לעולם.

2. סיידה וכיידה לשם עבודת כוכבים, נוטל מה שסייד וכייד ומותרת: אם היא היתה כבר חצובה, והוא סייד אותה וצייר עליה ציורים לע"ז, אם ישראל רוצה לבטלה, נוטל הישראל מה שסייד וכייד הגוי וזורה לרוח והאבן מותרת, לפי שרק התוספת נעשתה ע"ז ואסורה בהנאה.

3. העמיד עליה עבודת כוכבים באופן זמני ואח"כ סילקה, הרי זו מותרת ואינה צריכה ביטול.

נמרא: א"ר אמי: המשנה שאמרה שאם סייד וכייד עליו ליטול את מה שסייד וכייד, עוסקת במקרה שהוא חקק צורה בגוף האבן ע"י ברזל, אבל אם הוא רק סייד וכייד עליה ע"י טיח, האבן מותרת ללא ביטול.

קושיא: והא דומיא דבית תנן, ובית לאו בגופיה הוא ומיתסר: והרי דין זה דומה לדין בית שבמשנה הקודמת, ובבית הוא סד ומצייר שלא ע"י חקיקה בגוף האבן, אלא רק ע"י טיח, ובכל אמרה המשנה שהבית נאסר.

תירוץ: בית נמי איכא ביני אורבי: גם לגבי בית מדובר שהוא טייח בין האבנים, וזה נחשב שהוא סייד בגופו של בית.

קושיא: מי לא עסקין דשייע והדר שייעיה: כלומר המשנה אמרה 'סייד וכייד' סתם, ומשמע שגם אם הבית כבר היה מסוייד והוא סייד שוב לשם ע"ז הבית נאסר, וא"כ אי אפשר לתרץ שמדובר שהוא טייח בין האבנים דווקא.

תירוץ: אלא כי אתמר דרבי אמי לענין ביטול אתמר: אלא דברי רבי אמי נאמרו לענין ביטול, כלומר בוודאי שגם אם רק סייד וצייר על האבן היא נאסרת ולא צריך דווקא שיחקק בה, ורבי אמי בא לומר שאפילו אם הוא סייד וצייר ע"י שחקק בגוף האבן, אם נטל את מה שחידש בה האבן מותרת, לפי שהיה מקום לומר שכיון שחקק בגוף האבן הרי זה כאילו חצבה מתחילה לע"ז וכולה נאסרת וצריך שהגוי יבטלה, קמ"ל ששם ע"ז חל רק על החידוש שחידש בה, ואם הוא מסיר אותו הרי שהאבן מותרת ללא ביטול.